

ТЭРЫТАРЫЯЛЬНАЯ ТРАНСФАРМАЦЫЯ АПРАЦОЎЧАЙ ПРАМЫСЛОВАСЦІ Ў БССР У ПАСЛЯВАЕННЫ ПЕРЫЯД

ІЛЬЯ ЗАПРУДСКІ

Анацыя: Артыкул прысвечаны тэрытарыяльнай трансфармацыі апрацоўчай прамысловасці ў БССР у пасляваенны перыяд. Для аналізу дынамікі адкрыцця новых вытворчасцей у БССР аўтарам была складзена база дадзеных прамысловых прадпрыемстваў у Рэспубліцы Беларусь. Асаблівая ўвага ў артыкуле надаецца выяўленню этапаў індустрыялізацыі ў краіне. Аўтар адзначае асноўныя фактары, якія прывялі да змены эканамічнага ландшафту.

Ключавыя словы: геаграфія прамысловасці, тэрытарыяльная трансфармацыя вытворчасці, тэрытарыяльная структура прамысловасці, хвалі індустрыялізацыі, прамысловы вузел.

TERRITORIAL TRANSFORMATION OF THE MANUFACTURING INDUSTRY IN THE BELORUSSIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC IN THE POSTWAR PERIOD

Abstract: The article is focused on the territorial transformation of the manufacturing industry in the Belorussian Soviet Socialist Republic in the postwar period. The author has created a database of industrial enterprises of the Republic of Belarus. Special attention is paid to detecting the stages of industrialisation in the country. The author points out the main factors that led to a change in the economic space.

Keywords: Industrial Geography, Manufacture Territorial Transformation, Industry's Territorial Structure, Wave of Industrialisation, Industrial Hub.

Тэрытарыяльная структура прамысловасці – гэта ўзаемазвязанае і ўзаемаабумоўленае спалучэнне прадпрыемстваў у прасторы ў пэўны часавы перыяд. Працэс кардынальных зменаў у тэрытарыяльнай структуры прамысловасці ў часе і з’яўляецца яе тэрытарыяльнай трансфармацыяй. Такім чынам, асноўнымі аб’ектамі для аналізу тэрытарыяльнай трансфармацыі прамысловасці з’яўляюцца прамысловыя прадпрыемствы розных формаў уласнасці, іх функцыянаванне, год заснавання і лакалізацыя (Запрудскі, 2015: 27).

Сучасная тэрытарыяльная структура прамысловасці Рэспублікі Беларусь сфарміравалася ў пасляваенны перыяд і была арыентавана на задавальненне патрэбаў планава-адміністрацыйных эканомік СССР і дзяржаў-членаў Савета эканамічнай узаемадапамогі (СЭУ). Пры сістэмным падыходзе аналіз дынамікі тэрытарыяльнай структуры гаспадаркі дазваляе выявіць прычынна-выніковыя адносіны паміж яе элементамі, ахарактарызаваць сучасны стан сістэмы і акрэсліць перспектывы яе развіцця, што абумоўлівае актуальнасць даследавання тэрытарыяльнай трансфармацыі апрацоўчай прамысловасці ў БССР у пасляваенны перыяд.

Пры дапамозе дадзеных гарадскіх і раённых выканаўчых камітэтаў, Нацыянальнага статыстычнага камітэта і Міністэрства прамысловасці Рэспублікі Беларусь, а таксама электронных каталогаў, такіх як Export.by, 1info.by, Deal.by і афіцыйных старонак прадпрыемстваў аўтарам была складзена база дадзеных каля 1800 прамысловых прадпрыемстваў Рэспублікі Беларусь. На малюнку 1 адлюстраваны графік адкрыцця прамысловых прадпрыемстваў за прааналізаваны перыяд (Міністэрства прамысловасці, Статыстычны камітэт).

У пасляваенны перыяд, аж да 1991 г., калі Беларусь набыла незалежнасць, паводле аналізу пераважнага развіцця галін прамысловасці можна вылучыць 4 хвалі індустрыялізацыі краіны:

- I. станаўлення і рэпатрыяцыі вытворчасці (1944–1950);
- II. узмоцненага развіцця машынабудавання (1951–1960);
- III. тэхналагічнай мадэрнізацыі і “хімізацыі” вытворчасці (1961–1980);
- IV. стагнацыі вытворчасці (1981–1991).

На першай стадыі было адкрыта каля 55 новых прадпрыемстваў, таксама была адноўлена праца даваенных вытворчасцей. У гэты перыяд найбольшая ўвага надавалася галінам апрацоўчай прамысловасці, звязаным з баявымі дзеяннямі, а таксама прадметам першай неабходнасці: вытворчасць транспартных сродкаў і харчовых прадуктаў, вырабаў тэкстыльнай і швейнай вытворчасці. Свет пабачыла прадукцыя Баранавіцкага аўтаагрэгатнага завода, Мінскага аўтамабільнага завода, Мінскага трактарнага завода, Мазырскага аўтарамонтнага завода,

ААТ “Сукно”, шматлікіх хлебазаводаў і г.д. Галоўныя змены ў тэрытарыяльнай структуры прамысловасці Беларусі праяўляліся ў інтэграцыі прамысловых прадпрыемстваў заходняй Беларусі ў агульную з усходняй сістэму.

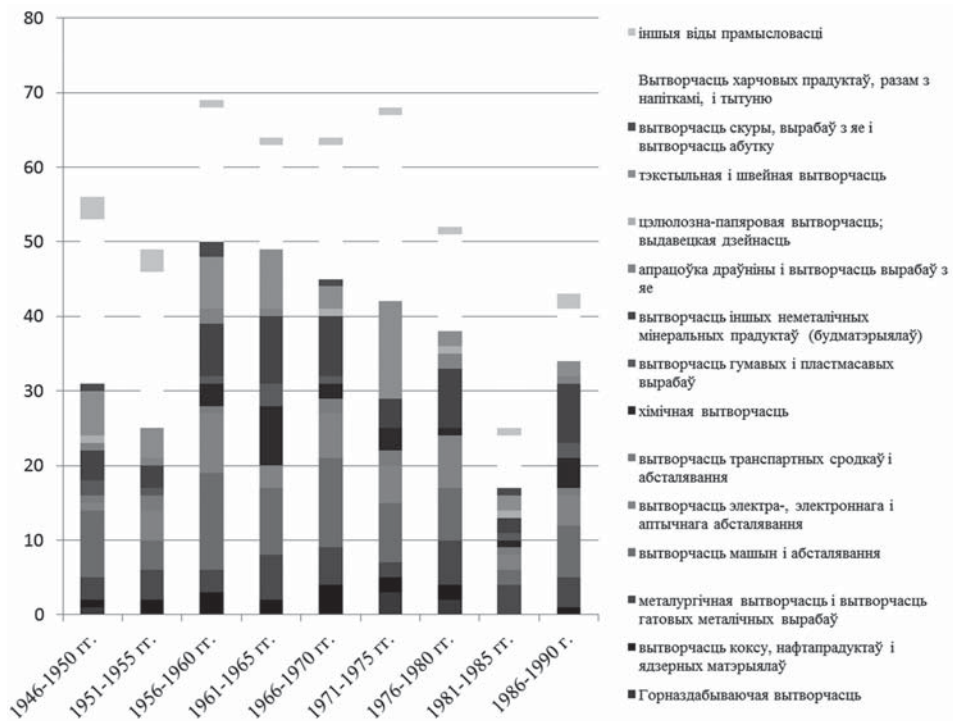
Другая хваля індустрыялізацыі ў Беларусі звязана з геапалітычнымі зменамі ў эканоміка-геаграфічным становішчы рэспублікі. Трэба адзначыць, што ў даваенны перыяд на Беларусі прадпрыемствы цяжкай прамысловасці будавалі даволі рэдка, што звязана з памежным становішчам рэспублікі, у якой размяшчаць буйную вытворчасць было не рацыянальна, таму што рэгіён мог ператварыцца ў любы момант у раён баявых дзеянняў. У пасляваенны перыяд, са з’яўленнем Савета эканамічнай узаемадапамогі (СЭУ) і Арганізацыі Варшаўскай дамовы (АВД), становішча рэспублікі кардынальна змянілася: з буфернай неясна-спечнай зоны Беларусь ператварылася ў рэгіён СССР, які стаў займаць цэнтральнае становішча ва ўзаемадзеянні краін сацыялістычнага лагера. У Беларусі распачалося стварэнне магутнага машынабудаўнічага комплексу, аснову якога складалі такія прадпрыемствы, як БелАЗ, Мазырскі машынабудаўнічы завод, Мінскі завод ацяпляльнага абсталявання, Светлагорскі машынабудаўнічы завод, Гомельскі завод “Камунальнік” і інш.

Змянілася і тэрытарыяльная структура прамысловасці, як колькасна, так і якасна. Прамысловыя прадпрыемствы былі адкрыты ў такіх малых гарадах і населеных пунктах, як Драгічын, Скідзель, Тураў, Капыль, Маларыта і інш. Таксама ў гэты перыяд пачынае фарміравацца кардынальна новая форма тэрытарыяльнай структуры гаспадаркі – прамысловы вузел. Пад гэтым тэрмінам маецца на ўвазе група прадпрыемстваў і арганізацый, кааператыўна звязаных паміж сабою і размешчаных на сумежных тэрыторыях, на якіх яны сумесна выкарыстоўваюць вытворчую і сацыяльна-бытавую інфраструктуру, прыродныя і іншыя рэсурсы, ствараючы спецыялізаваную прадукцыю рэгіянальнага значэння і захоўваючы пры гэтым сваю самастойнасць. Аб’ёмы вытворчасці і кааператыўныя сувязі паміж Мінскім матарным заводам, Мінскім трактарным заводам, Мінскім аўтамабільным заводам і іншымі прадпрыемствамі машынабудавання сталі падставой для вылучэння ў тэрытарыяльнай структуры гаспадаркі Беларусі Мінскага прамысловага вузла. Вывучэннем Мінскага прамысловага вузла яшчэ за савецкім часам займалася Л.А. Паўловіч (Паўловіч, 1970).

Новы этап развіцця прамысловасці ў Беларусі пачынаецца ў 1960-я гады. За 20 гадоў да 1980-га года ў БССР было адкрыта каля 250 прадпрыемстваў. Прынятая савецкім урадам праграма хімізацыі народнай гаспадаркі прадугледжвала размяшчэнне ў рэспубліцы шэ-

рагу буйных вытворчасцей. У той перыяд у Беларусі былі пабудаваны такія буйныя хімічныя вытворчасці, як першы, другі і трэці Салігорскія калійныя заводы, Гродзенскі азотна-тукавы, Гомельскі хімічны, Светлагорскі штучнага валакна, Магілёўскі сінтэтычнага валакна, Барысаўскі пластмасавых вырабаў і Наваполацкі хімічны камбінат. У 1970-я гады адбылося ўвядзенне ў эксплуатацыю Гродзенскага завода сінтэтычнага валакна, Брэсцкага завода бытавой хіміі і чацвёртага Салігорскага калійнага завода. У 1980-я гады новыя вытворчасці не ўводзяцца, а толькі пашыраюцца на дзейных ужо хімічных прадпрыемствах. Пры гэтым новыя магутнасці агулам пацвярджаюць курс рэспублікі на спецыялізацыю ў хімічнай прамысловасці. Адзінае выключэнне – Светлагорскае ВА “Хімвалакно”, якое пашырыла сваю спецыялізацыю за кошт адкрыцця вытворчасці сінтэтычных нітак.

Малюнак 1. Дынаміка адкрыцця новых прамысловых прадпрыемстваў на тэрыторыі БССР у пасляваенны перыяд, штук (складзены аўтарам)

За перыяд трэцяй хвалі індустрыялізацыі ў Беларусі з'явіліся яшчэ два прамысловыя вузлы, звязаныя з хімічнай вытворчасцю, – Салігорскі і Наваполацкі. Розніца паміж імі не толькі ў прадукцыі, але і ва ўмовах фарміравання саміх вузлоў. Калі развіццё Салігорскага вузла звязана са здабычай і перапрацоўкай уласных мінеральных рэсурсаў, то развіццё Наваполацкага – звязана не столькі з перапрацоўкай расійскай нафты, колькі з выгадным транспартна-геаграфічным становішчам і забяспечанасцю дастатковымі кваліфікаванымі працоўнымі рэсурсамі.

Апошні этап характарызуецца агульным падзеннем дынамікі адкрыцця новых вытворчасцей і стабілізацыяй тэрытарыяльнай структуры прамысловасці. Дадзеная тэндэнцыя звязана з агульным крызісам у эканоміцы СССР, зменай тэхналагічнага ўкладу ў вытворчасці і тагачаснай палітыкай савецкага ўрада. У 1991 г. у тэрытарыяльнай структуры прамысловасці Беларусі вылучаліся 3 прамысловыя вузлы: Мінскі, Салігорскі і Наваполацкі. Падсумаваўшы прыведзеную інфармацыю, можна прыйсці да высновы, што за перыяд XX стагоддзя Беларусь прайшла доўгі шлях ад аграрнай да індустрыяльнай краіны з буйным машынабудаўнічым і хімічным комплексам, што істотна змяніла эканамічны ландшафт краіны.

Бібліяграфія

1. Запрудский, Илья (2015). «Понятие территориальной организации промышленности в географических исследованиях», Антипова (гл. ред.), *Демографические риски XXI века: (к Международному дню народонаселения): материалы II Межвузовского студенческого семинара*. Минск: БГУ.

2. Павлович, Людмила (1970). *Минский промышленный узел и перспективы его развития*. Минск.

3. Афіцыйная старонка Міністэрства прамысловасці Рэспублікі Беларусь, URL (доступ 20.09.2016): <http://www.minprom.gov.by/>

4. Афіцыйная старонка Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь, URL (доступ 19.09.2016): <http://www.belstat.gov.by/>

5. Інфармацыйна-аналітычны рэсурс банкруцтва, URL (доступ 20.09.2016): <http://www.bankrot.by/>

6. Партал інфармацыйнай падтрымкі экспарту, URL (доступ 20.09.2016): <http://export.by/>

7. Электронны каталог прадпрыемстваў, тавараў і паслуг Беларусі, URL (доступ 18.09.2016): <http://1info.by/>